

BAJOR ANDOR HÁROM LEVELE

Közzéteszi Réz Pál

■ Nem is olyan rég történt, alig hatvanhárom éve, hogy legjobb barátom, akkori legjobb barátom, Bajor Andor letette az érettségi vizsgát a nagyváradi Szent László-gimnáziumban – hivatalosan már nem így hívták, de mindenki ezen a néven emlegette –, átköltözött Kolozsvárra, és beiratkozott a bölcsészkarra, ha jól emlékszem, magyar-filozófia szakra. Három évvel volt idősebb nálam Bandikó, három év pedig nagy idő és nagy rangkülönbség ebben az életkorban, de Bajor ezt sohasem érezte velem – együtt szerepeltünk például, egyenrangúként, az önképzőkörben (persze az elnök ő volt), a diákmozgalomban. Rendeztünk egy irodalmi estet is, pontosabban irodalmi törvényszéket, talán 1946-ban, az Újságíró Klubban: Karinthy Frigvest állítottuk bíróság elé, én voltam az ügyész, Bajor a védő, Karinthy-művek a tanúk, a *Pitypangot* a Szigligeti Színháznak az az ifjú művésznője mondta el, akibe mindketten szerelmesek voltunk (pedig stílusosabb lett volna, ha ezt a verset férfi szavalja el). Nagy sikerünk volt. (Az irodalmi törvényszék jó műfajnak mutatkozott, nem is értem, miért feledkeztek meg róla.)

A kolozsvári életbe Bandi nem könnyen, nem is gyorsan illeszkedett be, sokáig idegenkedett a puritánabb, patinásabb, sötétebb árnyalatú várostól a léhább, színesebb, idegesebb Várad után. Magányában, bánatában hosszú leveleket írt nekem, újraolvastva őket látom, hogy abban a stílusban, sőt annak a világméretnek szellemében, amely később a novelláit is átitatta. Többnyire prózában írt, de egyszer-kétszer verses episztolát küldött, a latin költők modorában – akkor még költőnek készült ő is.

Egyik levelén sincs dátum, a borítékok elvesztek – 1946-ban, 1947 tavaszán

írhatta őket –, ő húszéves volt, én tizenhét. – *Mattori Pál* – „írói” álnevem, ezen a néven jelentek meg első cikkeim a váradi sajtóban. – *Barna* – Tátray Barna, szeretett gimnáziumi magyartanáruunk, később barátunk. – *Raffi* – becenevem, azóta elfelejtett, harmadik keresztnévem, a Raffael után. – *Deák Ferenc* – a nagyváradi gimnázium tanára, igazgatója.

1. sz. levél

Mattori Pálnak.

Arról szól néhány, röpke, bús adat,
 hogy gipszbe rakták egyik lábadat...
 De miért nem írsz? Még mi történt Veled?
 Te *lábbal* írod minden leveled?
 Az istenért! Ha csakugyan így volna:
 Míg gipszben ülsz, mondd valakinek tollba.
 De ha nem írsz, Te aljas, Te piszok,
 hogy meghallod, egy olyat ordítok!

Még kissé fájsz. De úgy látom, nem terjed;
 így remélem, hogy begyógyul a helyed.
 Az uccán szedek mérges porokat
 és hidegvízzel Barna borogat.

Egy ügyvéd bérlí most a Te szobád,
 s mit szólsz hozzá: a Város él tovább!
 A piacról sóskát és tököt hoznak,
 alusznak, csálnak, délben harangoznak,
 és talicskákon hordják a szenet,
 és betörnek és császármetszenek,
 és danolnak és berugnak a bortul,
 és jajgatnak, ha valaki felfordul...

Még nekem fáj, ha este kiszököm,
 és nem ülsz ott a sarki küszöbön,
 Ilyenkor morgom, szakállamat rázva:
 Te hitszegő! Te torkos! Te parázna!

Azt hiszem, tudod, hogy én most a nyáron
 Majd öt hetet töltöttem Temesváron.

Hazajöttem az utolsó vonattal,
egy sonkával és sok-sok gondlattal.
Itt máskülönben minden élet senyved,
csak Pártunk lehel néha békés enyhét.
Én futkosom és nem nyugszom sehol.
Hogy hogy vagyok? Köszönöm szépen. Jól.

Kolompolnak és bőg a sok tulok,
míg meghalok, vagy belebutulok.
Mit csináljak? Adjál tanácsot mármost!
Ugráljam körül fél lábom a várost?

Fogjak el harminc piaci csalót?
Vagy fussak, mint a bibliai Lóth?
Vagy ruha nélkül, fagyjak meg a télen?
Szakállt növeszsek? Táncoljak kötélén?

Kíváncsi kölykök néha meg-megnéznek,
de bizony isten, unom az egészet.
Kissé berúgtam a múlt heti bálom.
Egy-kettő! Írjál! Isten Veled, Pálom.

Kedves Raffi!

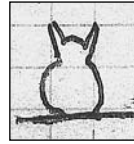
Öt napja járok már egyetemre, ténfergek, futkosom, ülök az utolsó sorban: de úgy érzem, hogy semmit sem tanultam.

Valahogy a Münchhausen lova ihatta így a vizet, amikor az ágyúgolyó elvitte a hátulsó részét: ijedten nézem magam a tükörben, de nincs semmi változás, éppolyan borzas vagyok, mint tegnap, sőt: még borzasabb.

Az Egyetem egy sárga, misztikus épület: a szolga mindég ott áll a kapuban és merően nézi az embert, majd morogni kezd és köszönés helyett azt mondja, hogy „nem tudom”.

Márpedig neki csak igazán tudni kellene, ő még magát a Nagy és Titokzatos Dékánt is ismeri, és *bejár hátul a barna ajtószobába*, amelyiket még elsőéves halandó nem látott, mert ott ül bent egy szalmazsákon a TUDÁS, cigarettázva. A folyosóknak is orrfacsaró bölcsességszaga van, ezt különben, különös, a vegyésznek nem érzik, csak Mi! Mi bölcsészek, akik cingárák vagyunk és éhesek; mi, akik reggelenként egész kilencig heverünk a tu-

bafák árnyékában és hangtalanul megvevő pillantásokat vetünk a fürge jogászokra, ezekre a félmeztelen barbárokra, Mi Bölcsészek!

Bár tudom, hogy tudni semmit sem lehet (mert még a Tanárok sem tudják pl. az előadásuk helyét és idejét), de hiszem, hogy harminc év múlva sárga, félcentis könyvmolyok leszünk, mászkálunk le s föl az A betű lejtőin, míg ránk csapják a fedelet és Jupiter Ganymedesként az égbe ragad.

Hidd el, itt a toronymagas könyvkupacok tövében lágy minden agytröszt és üres gyufaskatulya az egész Nagyvárad, amelyen már nem lehet egy szálat sem fellobbantani.

Itt nem vagy rosszul ismer mindenki, de mit is beszélek, hisz semmi sem tud rólam.

De ez nem is baj, mert a Mindennek kötelessége nem tudni rólam, hisz én azonkívül, hogy megszülettem, semmit sem csináltam, sőt még azt sem én csináltam.

Azt hiszem, az a fontos, hogy én tudjak a Mindenről; most azt figyelem, tudod, mint, nevetséges, valami Berinde Gyurka, régen, az embereket.

Egy dolgot tanultam meg csak meg: és ládd, hogy csakugyan megtanultam, át is adom Neked: a Gyenge Tudás alázatát.

Öregem!

Ne végy többet elegáns kabátot, ne borotválkozz és változtasd át a hangod gyöngye dadogóvá; ha nem tudunk, alázatosnak kell lenni, ha meg tudunk, akkor pláne annak.

Tudod, eszembe jut az a mese, valami kínai, hogy izé, egy ember, csak egy olyan rendes, közönséges ember, nahát meghalt.

És a túlvilágon elébe jöttek a füvek, amiket valaha letépett, és tépni kezdték a haját, és elébe jöttek a bogarak, amelyeket észrevétlenül agyontaposott, és taposni és rügni kezdték:

Igen, velem is így van, egész biztosan így van: élem jönnek, akiket valaha ledorongoltam, és ledorongolnak, akiket valaha hanyagul homályban hagytam, és homályba temetnek.

Jó a homály. Meg fogom írni a homály dicséretét, az erőgyűjtő homályét, a vérszalvasztó homályét, a homályszemek homályáét!

Azt hiszem, tanulni fogok, figyelmesen és mindenkitől, ha hazamegyek is, az ostobáktól, a hülyéktől, a lőrincses agyúaktól, sőt, sőt, Deák Ferencőtől is.

Aki a leghülyébbtől is tud tanulni, az a világ legokosabb embere.

Raffi!

Én, a felmentő sereg, fölmozsolódtam, kószálok bambán, csak voltam trójai, de Téged, aki bent vagy a Várban, szeretetre szólítalak fel az ostromló ostobákkal szemben.

Tudni úgysem tudhatunk, éppúgy, ahogy kötélén nem táncolhatunk fejjel lefelé, de szeretni, aztat lehet.

Válaszolj majd, mert borzasztó a visszhang nélküli kiáltás, úgy érzi utána az ember, hogy nem is kiáltott, csak szeretett volna, de el van szakadva a hangszála, előbb össze kellene varrni, segítség, de már ehhez is kiáltani kellene.

Váradról ne írj semmit. Tudom, 25-en születnek naponta, egy ember kitorste a lábát a Körös-hídon, a fiúk hosszúnadrágba járnak és kívül dzsesszeket fütyörésznek és hallgatnak belül, a lányok szépek és hazugak, és senki sem emlékszik már énréám.

Jól van. Nem is akarok létezni. Ha az emlékeimnek parancsolni tudnék, pisztolyt adnék a kezükbe: legyenek öngyilkosok.

Nem is emlékszem semmire, várj egy kicsit, mindjárt megnézem egy térképen, hol is van az a Nagyvárad.

Igen.

Nem emlékszem semmire...

Nem emlékszem semmire.

Nem emlékszem semmire!

Raffi...

Ki... ki is vagy te tulajdonképpen?

Raffikám, váratlan elnémulásom a legjobban engem lepett meg. Talán már három hete annak, hogy itt ülök, „száraz ágon, hallgató ajakkal”, és a számban bedagadt a nyelvem. Mindenkinek azt magyarázom, hogy a száraz ágon van a hiba, pedig titokban hiszek abban, hogy a hang a legszárazabb ágat is átnedvesítheti. Ahhoz, hogy megszólaljak, valami nagy eseménynek kell bekövetkezni. Mondjuk, hogy a Szamos Váradig kiönt, vagy tüzes legyek lepik el a hívő emberiséget, vagy máról holnapra minden koldusnak kinő a lába, vagy földrengés lesz, szóval valami égi jel. A várt égi jelek mind ez idáig nem következtek be, pedig mindennap kint fekszem délig és kémlelem a madarak repülését. Az égi jel késik: Te pedig sietsz; egyes-egyedül ezért írok. Időt kérek, ne fojtogass, ne zsarolj, ne adját az adósok börtönének, hanem, óh Hatalmas Mattori Pál, légy türellemmel!

Nézd, a tavaly rossz volt a termés, és nekem itt szúr valami, itt, itt a torkomban: tegnapelőtt egy sofőrrel volt muszáj beszélgetni; tegnap le kellett mennem egy kanálisba, hogy megszagoljam a rothadást odabent; ma kénytelen vagyok harangozni a Szent Mihály-templom tornyában; holnap egész nap vitatkozni, holnapután talán agyonveretni magam vagy éhen halni: láthatod hát, Óh Hatalmas Mattori Pál, hogy semmire sincs időm! Ne légy ezért türelmetlen, ne húzd ki alólam az utolsó gondolatlepedőmet, mert tudod a példabeszédet a gazdag Lázárról és a koldusról.

Ez a levelem koraszülött gondolat: nem tudom, életben lehet-e tartani, ezért vizsgáld meg Apáddal és a diagnózis után csomagold be jól borítékpólyájába. [Pólyájába: szinte hallatszik, ahogy a „j” és a betűk között sírnak a megszületett gondolatcsecsemők].

A szegény, kopasz, öreg tudományt itthagynom. Tudom, hogy vaksi: elmaradásomat nem fogja észrevenni, de nem baj. Képzeld, mit akart az öreg nyomorult: valamelyik nap együtt ültünk mind a tanítványai. Ha jól emlékszem, az egész-ről be-

szélgettünk (bár nem volt fontos az egész beszélgetés), de miközben megállapítottuk, hogy szükség van az egész-re, az öreg nyomorult beizent az egyik ny. r. tanárral, hogy csak a *részek* a fontosak és ezután nem a Fej a legfontosabb segédeszköz, hanem a nagyítóüveg, kés, tű és gyufaszál!

A Tudomány számomra meghalt, bebalzsamozott holtteste a „Nyúlfarok rövid analysise” c. könyvben és más elemzésekben mindenki számára látható. Évenként 240 000 L-ért mutogatják.

Városom legnagyobb kultúreseménye volt az Antonio-cirkusz. Nívóban több egyetemi intézettel vetekszik. El tudod képzelni azt a tintatartót, amelyik az Öreg Deák előtt áll, nyitva mindaddig, amíg leír egy okos szót? Na. Ilyen száraz a Tudomány.

Itt a szárazság nem egy egyszerű meteorológiai jelenség. Itt aszály van a nyelvek alatt, aszály van az agytekervényekben, a hangszálakban, a gyomorban és a húgyhólyagban: ez a totális aszály.

Például a menzán megtörtem egy tojást és megdöbbenésemre *semmi sem volt benne*: kiszárad[t], elfőtt, felszívódott, nem is csodálkoztam rajta. Most már templomba sem járok, mert úgy érzem, számomra kiapadtak az összes szenteltvízes tálak, keresztelőkutak és alámerítős baptista medencék. Ha szentelt olajat látok, rögtön számba gyűl az érdes, sivatagi nyál. Csendben tátogok a szellem Góbi sivatagában, körülöttem

előmered néhány magas, áttüzesedett sivatag tanúja.

Küldjetelek hát nekem szomjúságölő harmatot vagy áloé teát vagy tíz deka Atyaistent vagy egy köteg rágógumit vagy mérget, hogy ne éhezsek és ne szomjazzak ebben a szikkadt ciszternában ilyen cudarul. Ide figyelj. Én most a napon ülök és ez fölkergette az agyamba a vért, ez az egész ettől van. És tudod, nincs is úgy az a dolog a Végtelennel, és a Végtelent nem is így kell leírni, nagybetűvel, hogy „Végtelen”, hanem egész kicsi v-vel, mert nem is olyan nagy már az a végtelen, legfeljebb ha egy hétre lenne nekem elég zsebpénznek, tűróra, tejre meg pulickára.

Nincs is végtelen és ezért menj le és jól jól verd meg azt a Barnát amiért a végtelent kitalálta. Nincs végtelen nagy, csak mi vagyunk a végtelen kicsik és az a nagy zoológus, a Természet állattani kísérletet végez velünk, szegény páncél nélküli tehetetlen bogarakkal. A végtelen csak egy nagy eldűtött nyolcas, akit valamelyik megdühödött ember oldalba rúgott, attól bukott el vízszintesre: két összekapcsolt nulla, ahol a körökön ki-meg bebujkálunk, amíg egyszer csak a fejünk bent marad. Én a végtelent már jó ideje figyelem, disznóság és végtelen gonoszság, amit mívelünk művel: én nem sokáig fogom eztet túrni.

Szervusz. Napszúrást kaptam.

Bandi
(Barnának holnap írok utolsó pénzemen.)

